

Kriittisen uskontotieteen esittely kärsii kielivirheistä

■ MARKUS LÅNG

Matti Kamppinen: *Systeemiajattelu, rationaalisuus ja uskonto: Kriittisen uskontotieteen näkökulmia*. Uskontotiede, Turun yliopisto 2009.

Turun yliopiston uskontotieteen lehtori, dosentti Matti Kamppinen on koonnut yksiin kansiin kirjoituksiaan, joista peräti puolet – neljä kappaletta – on julkaistu aikaisemmin *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä. Alaotsikkonsa mukaisesti *Systeemiajattelu, rationaalisuus ja uskonto* keskittyy tarkastelemaan niin kutsutun kriittisen uskontotieteen näkökulmia ja tulee samalla esitelleeksi myös tieteenfilosofian, epistemologian ja ontologian perusteita. Kamppinen on arvokkaalla asialla: hän pyrkii edistämään tieteellistä ja kriittistä ajattelutapaa, ja kirja lienee tarkoitettu paitsi maallikoiden myös uskontotieteen opiskelijain käsiin.

Yleisesti ottaen systeemiajattelussa ilmiöt sijoitetaan erilaisten kokonaisuuksien osaksi, ja osien ja kokonaisuuden mielekkyys tavoitetaan tätä kautta. Tutkimuskohteet ovat kompleksisia, järjestyneitä, dynaamisia, itseohjautuvia ja vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Yhtä lailla on tärkeää, että tutkijan konstruoimat järjestelmät ovat vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa (empiria), ja on muistettava, että tutkijallakin on aina omat lähtökohtansa, jotka vaikuttavat havainnointiin.

Osien ja kokonaisuuden, tarkastelijan ja tarkasteltavan vasta-

vuoroinen muovautuminen muistuttaa hermeneuttisen kehän ideaa (Gadamer 2004: 29–39), ja Kamppinen viittaa myös emergenssin ja supervenienssin (päältämisen) käsitteeseen. Ollaan siis ymmärryksen perusteilla. Lisäksi hän esittelee ytimekkäästi myös systeemiajattelun historiaa ja etnografisia sovelluksia (s. 22–34).

Kamppisen eettisenä johtajuutuksena on rationaalisuuden eli järkiperaisuuden tärkeys, ja hän huomauttaa, että tieteellisen tutkimuksen lähtökohtana voi olla väljä tai tiukka rationaalisuus: ”Väljä rationaalisuus tyytyy kuvailemaan, tiukka rationaalisuus kysyy uskomusten, halujen ja toiminnan hyväksyttävyyttä” (s. 14). Kriittinen uskontotiede edustaa jälkimmäistä: uskonnot nimittäin postuloiivat maailmaan olioita, joita ei parhaimman tietämyksen perusteella ole olemassa, ja toiminnan praktisina lähtökohtina uskonnolliset vakaumukset voivat aiheuttaa suurta tuhoa – ajatellaan itsemurhapommittajaa, joka räjäyttää itsensä linja-autossa, koska käsittää siten pääsevänsä paratiisissa yhtymään neitsyisiin. Hän uskoo asioihin, joille ei ole järjellisiä perusteita, ja tiukan rationaalisuuden kannalta hänen menettelynsä on kauttaaltaan eettisesti moitittavaa – voitaisiin todeta, ettei hän noudata episteemisiä hyveitä (Zagzebski 1999).

Koska uskonnolliset uskomukset *de facto* ohjaavat ihmisten tekoja, niihin on voitava suhtautua yhtä kriittisesti kuin muihinkin käsityksiin. ”Tieteeseen kuuluu kilpailevien käsitysten kritiikki”, muistuttaa Kamppinen (s. 126) ja toteaa: ”Tiede on systemaattisesti jalostettua arkielämää” (s. 87) ja ”arkininen järjenkäyttö on ankuroitunut ta-

vallisen elämän suojeluun” (s. 122). Hän haluaa tähdentää uskontotieteen kriittisiä mahdollisuuksia ja esittelee kirjan kolmannessa luvussa tieteellisen argumentoinnin perusteita ja yleisimpiä virhepäätelmiä eli episteemisiä paheita. Hän on pitkälti samoilla linjoilla kuin esimerkiksi pragmatismien perustaja Charles S. Peirce (2001: 125–), joka moitti uskonnollisia käsityksenmuodostamiskeinoja.

Kamppinen esittelee ”uusateistista” suuntausta, jonka mielestä rationaalinen keskustelu pitää ulottaa myös uskonnollisiin asioihin ja niille on voitava vaatia perusteluja ja niitä on voitava arvioida kriittisesti seurausten valossa aivan kuten muitakin käsityksiä (mm. Sam Harris, Richard Dawkins).

”Vaikka uskonnosta on lohtua monille, ei se tee uskonnosta totta tai varteenotettavaa. Lapsille on iloa ja lohtua mielikuvituskavereista, mutta ei tämän perusteella kannata postuloida mielikuvituskavereita, varsinkaan myöhemmällä iällä.” (S. 125.)

Kamppinen tähdentää sitä, ettei sekulaari humanismi ole vain maailmankuva muiden joukossa vaan sen paremmuutta voidaan perustella rationaalisesti ja sen peruskäsityksiä voidaan koetella:

”Arkielämän askareet eivät nekään vaadi jumalia onnistuakseen. Kahvinkeitto, siivous, puiden pilkkominen ja saunan lämmittäminen onnistuvat ateistisessa todellisuudessa. ... uskonnot eivät tarjoa vakuuttavia perusteita... oikeastaan mihinkään asiaan, mistä modernissa yhteiskunnassa pitäisi päättää.” (S. 164–165.)

Uskontojen tutkimuksella tuntuisi olevan itse asiassa läheinen yhteys niin kutsuttuun tietämättömyyden tutkimukseen (Suomessa Uschanov 2010), kuten lukija jouuu huomaamaan luvussa 5: jotkut ihmiset uskovat, että muuntogee-

niset tomaatit ovat terveydelle vaarallisia, koska ne sisältävät geenejä, kun taas tavallisissa tomaateissa ei geenejä mukamas ole (s. 110). Kuinka pitkälti uskonnolliset uskomukset ovat samanlaisia lyhytnäköisiä harha- ja toivekuvitelmiä, joiden seurauksia ja keskinäisiä ristiriitoja asianosainen ei pohdi eikä hahmota?

Systeemiajattelu, rationaalisuus ja uskonto puolustaa arvokkaalla tavalla kriittistä tieteellistä maailmankuvaa ja jäsentelee uskontotieteellisiä koulukuntia (mm. symbolistista ja intellektualistista). Esi-merkkitapaukset ovat havainnollisia ja kiinnostavia. Tosin luvussa 5 teksti lähtee kuin varkain sivuraitteelle, kun kokonaisuuteen on ympätty kirja-arvostelu, jonka aihe ei liity kriittiseen uskontotieteeseen lainkaan.

Kiinnostavuudesta huolimatta kirja on turhan raskaslukuinen, koska kieliasun laatu on heikko. Käsikirjoitus olisi kaivannut pontevan kustannustoimittajan huomiota. Kirjassa on arvioni mukaan liki tuhat pilkkuvirhettä, sillä kirjoittaja on koettanut urheasti soveltaa suomenkieliseen tekstiin englannin kielen välimerkkisääntöjä. Englannin kielen vaikutus puskee ilmoille myös monista vierasvoittoisista ja kaksihakmotteisista lauserakenteista (”Hirvikärpästen kohdalla kiusaus käyttää intentionaalista systeemitheoriaa”, s. 37), ja paikoin kirjoittaja keikaroi tarkoituksettomasti vierassanoilla. Sana ”uskontoituminen” (s. 22) on suomen kielen vastainen (p.o. esim. *uskonnoituminen* tai *uskonnollistuminen*).

Kun Kamppinen arvostelee sivuilla 149–150 käsitteellistä hämääntä, lukija alkaa toivoa, että

Kamppinen olisi tarkastellut omaa tekstiään yhtä kriittisesti kuin valitsemiaan esimerkkejä. Lukija jää nimittäin epäilemään, että Martin Heideggerin, Gilles Deleuzen & Félix Guattarin ja Luce Irigarayn siitaattien hämäryys johtuu itse asiassa Kamppisen omista suomennoksista, jotka on ilmeisesti hutaisemalla tehty englannin kautta; hän itse kirjoittaa väärin jopa kaavan $E=mc^2$.

Muutamilla puhekielisyksillä lienee tavoiteltu lupsakkaa sävyä (virkkeen aloittaminen *eli*-sanalla, *tietty*-sanana käyttö merkityksessä ’tietysti’), mutta ne särähtävät korvaan asiayhteydessä ja vaikutelma on hiukan alentuva.

Valitettavasti heikkolaatuinen kieliasu rampauttaa nykyään kohtuuttoman monia kiinnostavia tietokirjoja. Kirjoittajat eivät osaa tai eivät viitsi tarkastella tekstiään suomenkielisen lukijan näkökulmasta – yhdenlainen episteeminen pahe sekini.

Kirjallisuus

- Gadamer, Hans-Georg: *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Valikoinut ja suomentanut Ismo Nikander. Vastapaino 2004.
- Peirce, Charles S.: *Johdatus tieteen logiikkaan ja muita kirjoituksia*. Valinnut ja suomentanut Markus Lång. Vastapaino 2001.
- Uschanov, Tomm: *Suuri kaalihuijaus: Kirjoituksia yhteiskunnallisesta tietämättömyydestä*. Teos 2010.
- Zagzebski, Linda Trinkaus: *Virtues of the Mind: An Inquiry into the Nature of Virtue and the Ethical Foundations of Knowledge*. Cambridge University Press 1996.

Kirjoittaja on helsinkiläinen musiikin- ja kielentutkija.